
PROBLEMI CURRENT ISSUES

MUZEJI NARODNOSTNIH MANJŠIN IN OHRANJANJE NARODNOSTNIH KULTUR

Imre Gráfik

187

IZVLEČEK

Prispevek Muzeji narodnostnih manjšin in ohranjanje narodnostnih kultur, v katerem avtor opisuje zadevne probleme, je bil predstavljen kot koreferat na sedmih Vzporednicah slovenske in hrvaške etnologije v Lendavi (14.-16. marca 1991).

ABSTRACT

The article Museums of national minorities and the preservation of national cultures, in which the author tackles a number of problems relating to this question, was first presented as a paper at the seventh parallel meetings of Slovene and Croatian ethnologists in Lendava (14 - 16 March 1991).

V začetku sedemdesetih let je imel avtor tega referata priložnost sodelovati pri postavitvi stalne razstave Mestnega muzeja v Senti, majhnem mestu na Tisi, v jugoslovanski Vojvodini.¹ Prizadevanja sentskega muzeja, ki so imela posebno vlogo v madžarsko-jugoslovanskem kulturnem in strokovnem sodelovanju, so opozorila na vprašanja muzejskega oziroma muzeološkega obravnavanja kulture narodnostnih manjšin.

V preteklih desetletjih so se vedno bolj uveljavljala vprašanja narodnostnih manjšin, v predimenzionirani politični obliki, drugič zopet v ne tako glasnih, vendar morda še pomembnejših kulturnih dejavnostih. Tudi naša država v tem procesu ni izjema. Zgodovinsko obstajajo za to številni razlogi. Naj opozorim le na izjavo Jánosa Csaplovicsa, objavljeno 1822. leta, v kateri je skušal označiti narode in narodnosti takratne Madžarske in je takratno narodnostno pestrost izrazil z danes že pregovornim izrekom. "Ogrska dežela je Evropa v malem."²

Odtlej so se državne meje močno spremenile, premaknile so se tudi etnične meje. Vendar se še vedno ne ujemajo z mejami nacionalnih držav, zato se vprašanja obstoja narodnostih manjšin nenehno zastavljajo, čeprav s spremenljivo intenziteto.

¹ Glej: G. Tripolszky 1989, str. 27. - Muzej v Senti je mogoče šteti za splošni muzej madžarske narodnosti v Jugoslaviji (Vojvodina). Jugoslovanska strokovna literatura posveča veliko pozornost razmeram narodnostnih manjšin.

Glej: L. Reháč 1969, L. Reháč 1978 in L. Reháč 1988.

² J. Csaplovics 1990, str. 13 (reprint!).

Ne glede na družbeno-politična dogajanja kulturnoteoretske raziskave vedno znova opozarjajo na probleme kulture narodnostnih manjšin:

I. Odnos med nacionalno državo in kulturo narodnosti, še posebno v povezavi z narodnostno zavestjo, etnično identiteto.³

II. Asimilacija kot splošen pojav. Venomer se zastavlja vprašanje, ali je to neizogibna usoda narodnostnih manjšin.⁴

III. Opazovanje teženj v odnosih med večinskim in manjšinskim narodom: ohranjanje, podrejanje, nadrejanje...⁵

Za etnografskega muzeologa je načelno-teoretično vprašanje, kako naj omenjene procese avtentično dokumentira, po drugi strani pa, s kakšno znanstveno metodo lahko prispeva k ohranjanju kulture narodnostnih manjšin.

188

Izhajati je treba iz tega, da je proučevanje kulture narodnostnih manjšin ena temeljnih sestavin naše stroke. Na to kaže dejstvo, da so tako ime kakor tudi program in kasneje samostojen oddelek Madžarskega društva za narodopisje, ustanovljenega 1889. leta, upoštevali pri svojem proučevanju narodne kulture tudi kulture manjšin.⁶

V zadnjih desetletjih so pomembnejši akademski, univerzitetni in drugi raziskovalni inštituti vedno več prispevali k proučevanju narodnosti in manjšin, ki živijo na Madžarskem.⁷

V zvezi s tem bi radi opozorili na muzeje, ki imajo posebno mesto in posebno vlogo pri vzdrževanju in razlaganju kulturne biti.⁸

Še bolj velja to za proučevanje, dokumentacijo in objavljanje gradiva, ki jih opravljajo tako imenovani splošni muzeji, ki se specializirajo za kulturo narodnostnih in drugih manjšin.

V zvezi s tem ni mogoče oporekati, da je bil v sedemdesetih letih narejen pomemben korak. Z znanstvenimi metodami so začeli zbirati in vrednotiti priče specifičnih materialnih in duhovnih vrednot etničnih izročil ter jih sporočati kulturni javnosti. Tako so nastali štirje splošni muzeji narodnosti (v Mohácsu južnoslovanski, v Tati nemški, v Békéscsabu slovaški in romunski). Poleg teh muzejev so se ukvarjali s proučevanjem narodnosti tudi drugi. V vsej državi je nastalo 22 lokalnih zbirk narodnostnih manjšin (šest južnoslovanskih, šest nemških, deset slovaških) in odprli so sedem domovinskih muzejev narodnosti (enega južnoslovanskega, enega nemškega, enega romunskega in štiri slovaške).⁹

³ Glej: O. Jászi 1912 in O. Löfgren 1988.

⁴ Glej: H. Haselsteiner 1987 in R. Joó 1977.

⁵ Glej: B. Andrásfalvy 1986 in O. Nahodil 1986.

⁶ Glej: L. Kósa 1989.

⁷ Glej: L. Kósa 1976, Paládi - A. Kovács 1981, V. Voigt 1986; tudi gradivo mednarodne konference raziskovalcev etnografije narodnosti v Békéscsabi oziroma zbornik z referati; dalje zbornik *Studienband Ethnographie der Südslaven / Slowaken, Deutschen und Rumänen in Ungarn*.

⁸ Glej: A. Kurucz - M. I. Balassa - P. Kecskés 1987 in Selmezi - A. Kovács - L. Szabo 1989, ustrezne dele oziroma splošno: L. Binni - G. Pinna 1986 in J. Korek 1988.

⁹ L. Kövágó 1981, str. 158.

Ne glede na to, kako kritično ocenjujemo narodnostno politiko preteklih desetletij, ne moremo prezreti dejstva, da je nastalo veliko število zbirk, ki lahko rabijo kot dobra podlaga za nadaljnje raziskave.

Pregled iz leta 1977 kaže takole število in vrste muzejev in zbirk narodnosti:¹⁰

Narodnost	Splošni muzej	Domovinski muzej	Lokalna zbirka
nemška	1	2	6
romunska	1	1	3
srbohrvatska	1	4	24
slovaška	1	5	10

Kljub manjšim ali večjim težavam se še dalje ustanavljajo lokalne zbirke in domovinski muzeji. Pri tem so nekatere zbirke opustili oziroma jih vključili v večje javne zbirke. Ustanovitev muzeja je sicer zapletena zadeva, vendar so se tudi tu zgodile spremembe. Leta 1983 je bil ustanovljen v Szentgotthardu domovinsko - zgodovinski in narodnostni muzej, ki je dobil ime po Avgustu Pavlu, znanem raziskovalcu domače slovenske ljudske kulture. Ker so se strokovnjaki iz tega muzeja strokovno izpopolnili v Ljubljani, ga lahko štejemo za slovenski narodnostni muzej.

Prav tako smo dosegli, da se v Gyuli pripravlja ureditev samostojnega romunskega narodnostnega muzeja.

V najnovjšem seznamu muzejev, zbirk in domovinskih muzejev, ki je bil objavljen leta 1988, najdemo te podatke:

nemški	12
južnoslovanski	11
slovaški	7
romunski	2
karpatskoukrajinski	1

S strokovno-znanstvenega stališča pa je podoba zelo različna. V zvezi z lokalnimi zbirkami in domovinskimi muzeji je več muzeoloških in znanstvenih problemov, ki terjajo po eni strani nadaljnje raziskave, po drugi pa nekatere popravke. Problem nastopi že pri pojmu domovinski muzej:

"Vprašanje je že razlaga tega pojma. Razlaganje pojma domovinski muzej, ki ga je težko definirati, samo še zaplete bistvo narodnosti."¹³

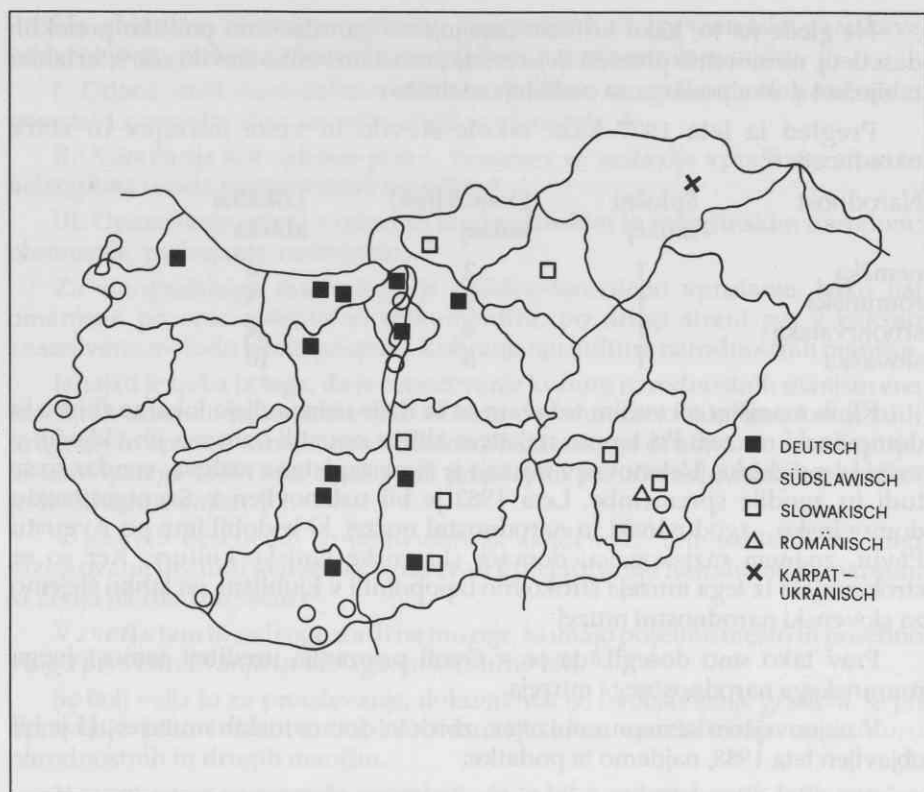
S strokovnega in znanstvenega stališča sta vloga in funkcija splošnega muzeja dosti bolj jasna. Pri tem lahko nastopijo problemi organizacije, funkcije in pristojnosti. Naj spomnimo na ministrsko odredbo o odpiranju muzejev narodnosti: "Etnološka raziskava narodnosti komitatov Baranya, Bekes in Komaron naj se izvede na vsem ozemlju in čimbolj temeljito. Z zagotovitvijo ustanov in organizacije je postala uresničitev tako zahtevnega sistema potencialno mogoča. V splošnih muzejih je bilo omogočeno bolj intenzivno

¹⁰ L. Kővágyó 1981, str. 178.

¹¹ M. Kozár M. - Z. Nagy - I. Walter 1983.

¹² M. Simon 1988, str. 228.

¹³ I. Dankó 1986, str. 400.

I. Gráfikov zemljevid muzejev

zbiranje dokazov kulturnega obstoja narodnosti. Rezultate teh prizadevanj je bilo mogoče videti na lepo pripravljenih razstavah z bogato vsebino. Vzporedno s tem je proučevanje folklorne prispevalo k temu, da so se kmetje začeli bolj zavedati svoje lastne biti in kulture." ¹⁴

V objavah o delovanju splošnega muzeja v Békéscsabi je mogoče spoznati prednosti, ki jih ima proučevanje narodnostne kulture, če to počne regionalni muzej z dolgo tradicijo. Sočasno pa je mogoče ugotoviti tudi težave, ki jih povzročajo povečan obseg dela in pogoji za delo, tehnične in stvarne ovire ter težave z osebjem.

V takih razmerah je treba poudariti, da so nedvomno upoštevanja vredni dosežki še vedno zasluga osebnega prizadevanja posameznikov. Tega pa dolgoročno ni mogoče dopuščati.

Prepričani smo, da so le muzeji kot ustanove s svojo trojno funkcijo primerni, da opravijo popolno in kompleksno dokumentacijo zgodovine in kulture narodnostnih manjših. Torej bi bilo treba muzejem narodnosti posvetiti več pozornosti v vseh ozirih.

Zato menimo, da bi bilo treba ustanoviti muzeje za vsako narodnost oziroma regijo posebej, tako zaradi družbeno-političnih razlik v matičnih državah kakor

¹⁴ I. Grin 1981, str. 354-355.

tudi zaradi novih oblik narodnostnih organizacij in ne nazadnje zaradi sprememb naselitve v Karpatih in razlik v zgodovinskem razvoju manjšin.¹⁵

Da bi muzeji narodnosti lahko opravljali svoje naloge, je treba dolgoročno postaviti te strokovne zahteve:

1/Zagotoviti in izboljšati je treba splošne pogoje za delovanje muzejev. Po možnosti je treba nastaviti dvojezičnega muzeologa, ki obvlada več znanstvenih področij.

2/Muzeji naj bi vsekakor imeli stalno razstavo o zgodovini in kulturi določene narodnosti in po možnosti naj bi prirejali občasne razstave ter izdajali dvo- ali večjezične publikacije.

3/Da bi zagotovili vsestransko dokumentacijsko delo, bi bilo treba ustanoviti muzejsko banko podatkov o narodnostih (kje so umetniški predmeti, arhivi, strokovne knjižnice ipd.).

4/Z moderno informatiko naj bi se muzeji vključili v mrežo inštitutov, ki se ukvarjajo s proučevanjem zgodovine in kulture določene narodnosti.

5/Menimo, da je nujen nenehen stik med strokovnimi znanstvenimi inštituti, ustreznimi organi matičnih narodov in muzeji, prav tako kot tudi materialna podpora matičnega naroda.

Nazadnje bi bilo idealno, če bi lahko bili muzeji z izpolnjevanjem zgoraj naštetih zahtev funkcionalno povezani z drugimi kulturnimi inštituti, centri, društvi in zvezami narodnosti oziroma z njihovo dejavnostjo, in sicer vsaj v istem mestu, če že ne v istem posloplju.¹⁶

LITERATURA

Andrásfalvy Bertalan

1986 A nemzetiségek néprajzi kutatásának elvi és módszertani kérdéseihez. V: A III. Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. 1. Budapest-Békéscsaba. 55-61.

Ács Zoltán 1984

Nemzetiségek a történelmi Magyarországon. Budapest.

Csaplovics János

1990 Ethnographiai értekezés Magyar Országról. Budapest.

Binni Lanfranco - Pinna Giovanni

1986 A Múzeum. Budapest.

Dankó Imre

1986 Az ügynevezett tájházak etnográfiai problémái. V: A III. Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia Előadásai. 2. Budapest-Békéscsaba. 400-406.

Grin Igor

1981 A szlovák-román bázismúzeum tevékenysége és szerepe a nemzetiségi kultúrában. V: A II. Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. 2. Budapest-Békéscsaba. 354-361.

¹⁵ Glej: Z. Ács 1984 in Gy. Sarosács 1973.

¹⁶ S stališča delovanja muzeja pričujoče predavanje nima namena podrobno obravnavati načelnih vprašanj obstoja narodnostnih manjšin. Glej: R. Joó 1983 in L. Kövágó 1977. *Zahteve, ki jih postavljamo muzejem narodnosti, se morda zdijo maksimalne; pri njihovem uresničevanju je treba upoštevati okoliščine in dopuščati nekatera odstopanja.*

Haselsteiner Horst

1987 Az asszimilálódás mint általános jelenség - Kikerülhetetlen sors? Die Assimilation als allgemeines Phänomen - Ein unausweichliches Schicksal? Felsr - Oberwart.

Jászi Oszkár

1912 A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés. Budapest.
1986 A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés. Válogatás. Budapest. / Bevezette, válogatta és jegyzetekkel ellátta Litván György. /

Joó Rudolf

1977 Nemzetiségek és nemzetiségi kérdés Hyugat-Európában. Budapest
1983 A nyugat-európai kisebbségek sajátosságai és típusai. Budapest.

Korek József

1988 A muzeológia alapjai. Budapest

Kósa László

1976 A magyarországi nemzetiségek néprajzi kutatásának újabb eredményei. V: Nemzetközi Néprajzi Nemzetisé- gkutató Konferencia Békéscsaba. Budapest-Békéscsaba. 24-30.
1989 A Magyar Néprajzi Társaság száz éves története. 1889-1989. Budapest

Kovágó László

1977 Kisebbség, nemzetiség. Budapest. 1981 Nemzetiségek a mai Magyarországon. Budapest

Kurucz A. - Balassa M.I. - Kecskés P. /szerk./

1987 Szabadtéri Néprajzi Múzeumok Magyarországon. Budapest.

Löfgren Orvar

1988 Gondolatok a nemzeti érzés kulturális szerveződéséről. V: Nemzeti kulturák antropológiai nézetben. Kultura-elmélet és nemzeti kulturák 2. Budapest. 145-180.

Mukicsné Kozár Mária - Nagy Z. - Walter I.

1983 Helytörténeti és Nemzetiségi Múzeum Szentgotthárd. Krajevnozgodovinski in Narodnostni Muzej. Szombathely.

Nahodil Otakar

1986 Az enkulturációs folyamatok problematikája a nemzetiségi kutatásban. V: A III. Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. 2. Budapest-Békéscsaba. 564-589.

Paládi-Kovács Attila

1981 A néprajztudomány feladatai Magyarországon, különös tekintettel a nemzetiségi kutatásokra. V: A II. Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. 1. Budapest-Békéscsaba. 190-197.

Rehák László

1967 A kisebbségek Jugoszláviában. Novi Sad. 1978 Kisebbségektől a nemzetiségig. Ujvidék. 1988 Nemzet, nemzetiség, kisebbség Jugoszláviában. Budapest.

Sarosács György

1973 Magyarország délszláv nemzetiségei. V: Népi kultúra - Népi társadalom VII. Budapest. 369-390.

Selmezi-Kovács Attila - Szabó László /szerk./

1989 Néprajz a magyar múzeumokban. Budapest-Szolnok.

Simon Mária

1988 Múzeumok, kiállítások, galériák Magyarországon. Budapest.

Tripolszky Géza

1989 Néprajzi kutatások a Tisza és a Krivaja mentén. V: A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások II. Budapest. 26-31.

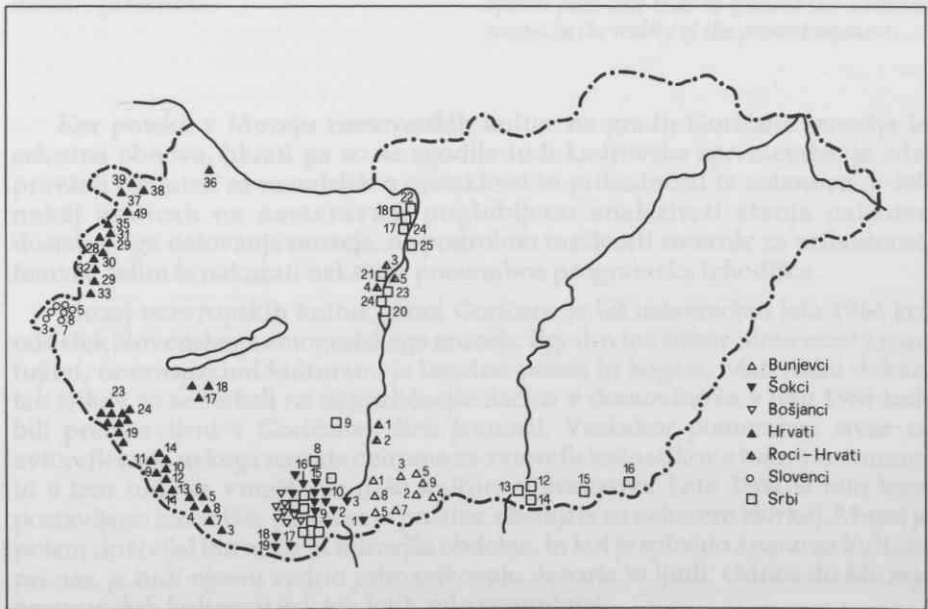
Voigt Vilmos

1986 A magyarországi nemzetiségek nemzetközi kutatása. V: A III. Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai. 3. Budapest- Békéscsaba. 310-317.

LEGENDA K ZEMLJEVIDU

- I 1. Baja, 2. Bačalmaš, 3. Čavolj, 4. Čikerija, 5. Gornji Sentivan, 6. Gara, 7. Kačmar, 8. Vaskút, 9. Matević.
- II a) 1. Santovo
b) 2. Mohač, 3. Mohačka ada
c) 4. Veliki Kozar, 5. Šaroš, 6. Lotar, 7. Birjan, 8. Olas, 9. Belvárdgyula, 10. Minjorod, 11. Vršenda, 12. Lanjčok, 13. Titoš, 14. Erdosmárok, 15. Maraza, 16. Katolj.
d) 17. Kašad, 18. Dolnji Sentmartin, 19. Breme.
- III 1. Ata, 2. Kukinj, 3. Nemeti, 4. Pečudvard, 5. Pogan, 6. Salanta, 7. Semelj, 8. Sukid, 9. Suka.
- IV a) I 1. Starin, 2. Drvljanci, 3. Križevci, 4. Gornji Martinci, 5. Lukovišće, 6. Potonj, 7. Brlobaš, 8. Novo Selo.
b) II 9. Berzence, 10. Bélavár, 11. Vízvár, 12. Heresznye, 13. Babócsa, 14. Bolhó, 15. Tarony.

193

V: Đuro Sarošac: Južni Slaveni u Mađarskoj. Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj 2. Budimpešta, 1977. 7-37. - 10/11./

- c) 16. Tótszentpál, 17. Táska, 18. Buzsák.
- d) 19. Murski Krstur, 20. Tótszentmárton, 21. Tótszerdahely, 22. Semjénháza, 23. Petrivente, 24. Fičehaz, 25. Legradska Gora, 26. Belezna, 27. Molnári.
- e) 28. Narda, 29. Hrvatski Židanj, 30. Prisika, 31. Olmod, 32. Felsőcsatár, 33. Szentpéterfa, 34. Hrvatske Šice.
- f) II 35. Bizonja, 36. Hrvatska Kemlja, 37. Kópháza, 38. Fertohomok, 39. Hidegség, 40. Und.

V. 1. Baćin, 2. Dušnok, 3. Erd, 4. Erči, 5. Tukulja.

VI 1. Alsószölnök, 2. Apátistvánfalva, 3. Felsőszölnök, 4. Kétyölgy, 5. Rábatótfalu, 6. Szakonyfalu, 7. Orfalu, 8. Szentgotthárd.

- 194 VII a) 1. Mohač, 2. Lipova, 3. Iločac, 4. Madarboja, 5. Vilanj, 6. Šumberak, 7. Šarok, 8. Erdosmecske, 9. Medina, 10. Borjad, 11. Veliki Budmir.
- b) 12. Deska, 13. Sirig, 14. Novi Sentivan, 15. Mađarčanad, 16. Batanja.
 - c) 17. Budakalas, 18. Čobanka, 19. Lovra, 20. Ráckeve, 21. Százhalombatta, 22. Sentandreja, 23. Sigetčip, 24. Pomaz, 25. Budimpešta.

